

Т.А. Плугатар,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

У статті аналізуються теоретичні підходи до дослідження адміністративно-правового статусу правоохоронного органу. Визначається сутність, зміст, структура та значення адміністративно-правового статусу цих органів. Акцентується увага на повноваженнях, компетенції, функціях та завданнях правоохоронних органів, що визначають особливості їх адміністративно-правового статусу. Дається характеристика структурних елементів адміністративно-правового статусу цих органів.

Ключові слова: адміністративно-правовий статус, правоохоронний орган, правосуб'єктність, компетенція, повноваження, функції, завдання, цілі.

В статье анализируются теоретические подходы к исследованию административно-правового статуса правоохранительного органа. Определяется сущность, содержание, структура и значение административно-правового статуса этих органов. Акцентируется внимание на полномочиях, компетенции, функциях и задачах правоохранительных органов, которые определяют особенности их административно-правового статуса. Дается характеристика структурных элементов административно-правового статуса этих органов.

Ключевые слова: административно-правовой статус, правоохранительный орган, правосубъектность, компетенция, полномочия, функции, задачи, цели.

Paper analyzes theoretical approaches to the study of administrative and legal status of the law enforcement agency. The nature, contents, structure and importance of administrative and legal status of these bodies are determined. The attention is paid to the authority, competence, functions and tasks of law enforcement agencies that determine the characteristics of their administrative and legal status. Structural elements of the administrative and legal status of these bodies are characterized.

Keywords: administrative and legal status, law enforcement body, legal competence, powers, functions, objectives, goals.

Реформування правоохоронних органів України на сучасному етапі державотворення з метою подальшого удосконалення їх діяльності, встановлення відповідності між завданнями та функціями цих органів для забезпечення належного рівня захисту прав, свобод і законних інтересів громадян, усунення дублювання повноважень, зменшення їх чисельності й підвищення авторитету правоохоронця в суспільстві передбачає, насамперед, створення належної нормативно-правової бази, яка б відповідала міжнародним стандартам, проведення інституційних перетворень й оптимізації структури та чисельності правоохоронних органів, удосконалення правового статусу, а також зміни у формах і методах управління персоналом зазначених органів. У зв'язку з цим, набула актуальності

необхідність дослідження адміністративно-правового статусу правоохоронних органів, їх функціонального призначення та повноважень. Безумовно відсутність єдиного підходу до визначення поняття адміністративно-правового статусу правоохоронних органів не сприяє однозначному тлумаченню їх компетенції, ускладнює створення методологічних засад щодо їх взаємодії, робить непереконливою класифікацію, адже незрозуміло, на підставі яких елементів правового статусу ті чи інші державні та недержавні органи віднесені дослідниками до правоохоронних.

Питання адміністративно-правового статусу органів державної влади були предметом дослідження багатьох вчених, зокрема: В.Б. Авер'янова, С.М. Алфьорова, О.Ф. Андрійко, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.Л. Бачила, В.Т. Білоуса, А.С. Васильєва, В.М. Гаращука, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, В.Т. Комзюка, О.П. Коренєва, А.М. Куліша, Н.В. Лебідь, Д.В. Мандичева, М.Д. Мартинова, А.М. Подоляки, І.М. Шопіної та ін. Однак проблеми визначення адміністративно-правового статусу правоохоронних органів залишаються актуальними і сьогодні, у зв'язку із невирішеністю низки теоретичних та практичних питань у цій сфері. З огляду на сказане, мета статті полягає в тому, щоб на основі комплексного підходу та з урахуванням праць вітчизняних учених у галузі наук адміністративно-правового і державно-управлінського характеру здійснити аналіз понять “статус”, “правовий статус” та “адміністративно-правовий статус”, визначити сутність, зміст, структуру та значення адміністративно-правового статусу правоохоронного органу, розробити й сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо його вдосконалення та покращання.

Визначення правового статусу суб'єктів права має важливе значення для з'ясування їх правових можливостей, встановлених правом меж дозволеної поведінки. З іншого боку, дослідження правового статусу дозволяє удосконалювати законодавство, яке його регулює, оскільки завдання законодавця і юридичної науки в цілому полягає в тому, аби знайти найбільш оптимальний варіант правових норм, за допомогою яких можна було б ефективно впливати на суспільні відносини [2, с. 93].

У контексті розгляду питання адміністративно-правового статусу правоохоронного органу варто сказати, що віднесення державних та недержавних органів до правоохоронних має здійснюватися з огляду на їх соціальне призначення, мету діяльності, місце в державному механізмі, виконання функцій щодо забезпечення реалізації прав і свобод людини й громадянина, їх охорони і захисту, додержання законності та правопорядку.

Відповідно до ст. 2 Закону України “Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів” до правоохоронних органів відносяться органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [1].

Далі зазначимо, що в перекладі з латинської мови “status” означає – положення, стан у будь-якій ієрархії, структурі, системі [4, с. 307].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття “статус” визначено як сукупність прав та обов'язків [3, с. 191].

Категорія “правовий статус” є багатоаспектною й багатоелементною. В

юридичній літературі існують різні підходи до визнання цього поняття. Деякі дослідники під правовим статусом державного органу розуміють певну сукупність його повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує виконання покладених на нього завдань. Інші розглядають правовий статус різних органів переважно через їх правосуб'єктність, тобто включають до нього призначення органів, їх завдання, компетенцію (функції), повноваження, форми та методи діяльності [5; 7]. Загалом правосуб'єктність як своєрідне право на статус правоохоронного органу виражається у володінні цим органом особливою державною владою й відповідно, у визнанні його суб'єктом правовідносин у правоохоронній сфері, суб'єктом виконання правоохоронної функції.

Вважаємо найбільш доречним визначення В.М. Корельського, який під правовим статусом пропонує розуміти багатоаспектну категорію, яка: а) має загальний, універсальний характер, включає статуси різних суб'єктів правовідносин: держави, суспільства, особи тощо; б) відображає індивідуальні особливості суб'єктів і реальне положення їх у системі багатоманітних суспільних відносин; в) не може бути реалізовано без обов'язків, що кореспондуються правам, без юридичної відповідальності в необхідних випадках, без правових гарантій; г) визначає права і обов'язки суб'єктів у системному вигляді, що дає змогу здійснити порівняльний аналіз статусів різних суб'єктів для відкриття нових шляхів для їх удосконалення [6, с. 549].

Отже, під правовим статусом слід розуміти визначену законодавством сукупність прав, обов'язків та відповідальності, що характеризують нормативно закріплене правове положення суб'єкта у відносинах із суспільством та державою. У свою чергу, правовий статус правоохоронного органу як система встановлених та гарантованих державою прав, обов'язків та міри відповідальності, що закріплена в нормативно-правових актах і регламентує діяльність конкретного правоохоронного органу в державі, визначає його місце в системі права як суб'єкта правовідносин у сфері правоохоронної діяльності. Правовий статус правоохоронного органу складається з таких основних елементів: завдання, функції, цілі, компетенція, відповідальність, порядок формування та процедури діяльності.

Здійснивши аналіз концептуальних підходів до проблематики правового статусу, А.М. Куліш зазначає, що класифікація видів правового статусу правоохоронних органів України є такою: 1) конституційно-правовий статус правоохоронних органів, визначений у рамках ч. 3 ст. 17 Конституції України, яка проголошує, що забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом; 2) адміністративно-правовий статус правоохоронних органів, який визначає особливості останніх як елемента системи державного управління і закріплений у законодавчих актах, що регулюють діяльність цих органів; 3) кримінально-процесуальний статус правоохоронних органів, який визначає особливості становища правоохоронних органів в аспекті кримінального судочинства [2, с. 102].

Переходячи до з'ясування сутності адміністративно-правового статусу правоохоронного органу, зазначимо, що він базується на загальноправовому статусі з урахуванням особливостей, встановлених адміністративно-правовими нормами. Безумовно дослідження змісту цього поняття має важливе значення для виокремлення його ознак, завдань, функцій та визначення кола прав і обов'язків, а також особливостей кожного правоохоронного органу України.

У науковій літературі адміністративно-правовий статус юридичної особи характеризується найчастіше сукупністю передбачених законами, підзаконними

нормативно-правовими актами та установчими документами прав і обов'язків юридичної особи у сфері державного управління, а також адміністративною відповідальністю юридичної особи [10, с. 40].

С.Г. Стеценко зазначає, що адміністративно-правовий статус органу публічної адміністрації – це сукупність прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, що визначені в нормативних актах [8, с. 90].

О.П. Коренєв, адміністративно-правовий статус органу виконавчої влади визначає його конкретним призначенням, місцем і роллю в системі управління. При цьому загальними рисами правового положення органу виконавчої влади є: 1) підзаконний характер діяльності органу виконавчої влади; 2) наділення його правом видавати підзаконні юридичні акти, зокрема акти нормативного характеру; 3) підзвітність і підконтрольність нижчестоящих органів вищестоящим у тій або іншій системі управління, обов'язковість розпоряджень вищестоящих органів для нижчестоящих; 4) оперативна самостійність органу в межах його компетенції [9, с. 83].

В.Б. Авер'янов, характеризуючи адміністративно-правовий статус органів виконавчої влади, зауважує, що орган виконавчої влади, наділений певним колом повноважень, тобто компетенцією, що закріплена в компетенційних (або “статутних”) нормативно-правових актах. При цьому компетенція органу виконавчої влади доповнюється важливими елементами – завданнями, функціями, характером взаємозв'язків з іншими органами (як “по вертикалі”, так і “по горизонталі”), місцем у ієрархічній структурі органів виконавчої влади, порядком вирішення установчих і кадрових питань [13, с. 634].

На підставі аналізу різних точок зору науковців щодо сутності адміністративно-правового статусу органів державної влади можна сформулювати визначення поняття “адміністративно-правовий статус правоохоронного органу”, під яким слід розуміти сукупність закріплених нормами адміністративного права у відповідних нормативно-правових актах прав та обов'язків правоохоронного органу, його посадових осіб, що надані їм для досягнення поставленої перед ними мети, виконання відповідних завдань і функцій у сфері правоохоронної діяльності, які є складовими змісту адміністративно-правових відносин охоронного або регулятивного характеру.

З приводу структури адміністративно-правового статусу, так само як відносно поняття адміністративно-правового статусу в юридичній літературі немає єдиного підходу.

Так, В.Т. Комзюк, визначаючи елементи адміністративно-правового статусу органу, вказує на такі: а) місце органу в загальній системі виконавчої влади (галузеве чи міжгалузеве регулювання) та рівень (загальнодержавний, на рівні регіону тощо); б) “межі відання” органу виконавчої влади, тобто окреслити сферу суспільних відносин, які регулюються цим органом, а також перелічити об'єкти, безпосередньо йому підлеглі; в) коло завдань, покладених державою на цей орган виконавчої влади (загальний напрям діяльності органу і його мету, для яких створюється цей орган); г) управлінські функції, покладені державою на зазначений орган виконавчої влади щодо предмета відання органу (що конкретно повинен робити орган на виконання поставлених перед ним завдань); г) сукупність обов'язків і прав (правомочностей) органу та його посадових осіб при виконанні покладених на орган функцій, тобто визначити міру можливої поведінки органу і його посадових осіб при виконанні своїх функцій (права), а також міру їх належної поведінки (обов'язки) [11, с. 63].

На думку М.К. Золотарьової, адміністративно-правовий статус становить

складну юридичну конструкцію, котра включає в себе різні за обсягом складові елементи. Вона наголошує, що головним елементом є компетенція, що доповнюється відповідальністю, завданнями, функціями, організацією (структурою) та порядком діяльності (форми та методи діяльності, порядок створення та припинення їх діяльності) [12].

О.Ю. Якімов пропонує виділяти в правовому статусі органу певні блоки: цільовий, до якого він включає призначення та завдання органу (в тому числі і його функції); структурно-організаційний, до якого входять питання утворення органу, його структури та штатів; компетенцію та відповідальність [14, с. 34].

З точки зору Х.П. Ярмакі, елементами правового статусу будь-якого державного органу є його завдання, функції, повноваження та відповідальність [15, с. 103–104].

Ю.М. Козлов обмежує структуру адміністративно-правового статусу принципами організації та діяльності й повноваженнями органів державної виконавчої влади [16, с. 145].

Д.М. Овсянко, окрім компетенції та територіального масштабу діяльності, до складових елементів адміністративно-правового статусу відносить структуру, законодавчий порядок створення та метод у роботі [18, с. 39].

Найбільш детально елементи правового статусу державного органу виділив Б.М. Лазарєв, який наголошує, що з'ясування правового статусу будь-якого державного органу передбачає відповіді на питання: "<...> до якого виду органів він належить за головним змістом своєї діяльності: орган державної влади, орган державного управління, суд, орган прокуратури <...> чи арбітраж; <...> хто цей орган засновує, створює, хто формує (обирає, призначає тощо) його керівний та весь особовий склад; кому орган підпорядковується, звітує, підконтрольний, піднаглядний і перед ким відповідальний; хто має право скасовувати, призупиняти, змінювати чи оскаржувати його акти; яка компетенція даного органу; <...> хто йому підзвітний, підконтрольний, чиї акти він сам може скасовувати, змінювати, призупиняти, оскаржувати тощо; яка юридична сила актів цього органу, які офіційні їх найменування; якими державними символами орган може користуватися (герб, прапор тощо); які джерела фінансування зазначеного органу (державний або місцевий бюджет, відрахування від підлеглих підприємств, госпрозрахункові кошти); чи має орган права юридичної особи" [20, с. 248–249].

Д.Д. Цабрія зазначає, що характеристику зазначеної категорії необхідно розпочинати з того, що правовий статус визначає характер, призначення, вид та місце цього органу в системі органів держави, а звідси має складатися з таких елементів: 1) офіційної назви органу; 2) порядку та способу його утворення; 3) території діяльності; 4) мети діяльності, завдань і функцій; 5) обсягу та характеру владних повноважень; 6) форм і методів діяльності; 7) порядку вирішення в органі підвідомчих питань; 8) відповідальності; 9) джерел фінансування органу; 10) наявності або відсутності прав юридичної особи; 11) права та обов'язку мати певну внутрішню структуру; 12) права та обов'язку користуватися державними символами [21, с. 126–131].

Д.М. Бахрах в адміністративно-правовому статусі органів виконавчої влади виокремлює три головних блоки: а) цільовий; б) структурно-організаційний; в) компетенційний (компетенцію). Вчений стверджує, що першим елементом адміністративно-правового статусу є цілі, завдання та функції, закріплені юридично. Другий елемент – це організаційно-структурний компонент правового статусу, який охоплює нормативне регулювання порядку створення, легалізації, реорганізації, ліквідації суб'єктів, їх підзвітності, встановлення та змін їх організаційних

структур, права на організаційне самовизначення, процедур діяльності та права на офіційні символи [19, с. 355]. Однак як слушно наголошує А.М. Куліш, у цій структурі не враховано ані відповідальність, ані піднаглядність певного органу, які набувають особливого значення в умовах реалізації правоохоронним органом свого правового статусу. Крім того, аналіз концепцій правового статусу свідчить, що характеристика правового статусу буде неповною без означення завдань та функцій правоохоронного органу [2, с. 107].

Існують й інші підходи до визначення структури адміністративно-правового статусу, зокрема деякі вчені головними його елементами вважають відповідальність та адміністративну правосуб'єктність (компетенцію), яка складається з адміністративної правоздатності та дієздатності. Так, на думку В.К. Колпакова, потенційна здатність мати права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна правоздатність), реалізовувати надані права й обов'язки у сфері державного управління (адміністративна дієздатність), наявність суб'єктивних прав і обов'язків у сфері державного управління формують адміністративно-правовий статус суб'єкта і є складовими адміністративної правосуб'єктності. Правосуб'єктність органів, які виконують владні функції державного управління, визначається як компетенція [17, с. 68].

На думку А.М. Куліша, структура адміністративно-правового статусу правоохоронних органів України складається з таких блоків: 1) функціонально-цільовий; 2) структурно-організаційний; 3) компетенційний (компетенція); 4) піднаглядність і відповідальність правоохоронного органу, а також гарантії його діяльності [2, с. 107].

Резюмуючи викладене вище, можна зробити висновок, що до складових елементів адміністративно-правового статусу правоохоронного органу належать, зокрема: правова основа діяльності, мета, завдання та принципи діяльності (цільовий блок); структура, заснована на функціонально-організаційному принципі (структурний блок); компетенція та повноваження правоохоронного органу (компетенційний блок); гарантії діяльності; юридична відповідальність посадових осіб правоохоронних органів за неправомірні дії або бездіяльність у ході виконання покладених на них обов'язків у межах їх компетенції. Наведена структура у своїй єдності дозволяє відобразити особливості адміністративно-правового статусу правоохоронного органу.

Правову основу діяльності правоохоронних органів становлять Конституція України, міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, закони України, інші нормативно-правові акти, норми яких визначають основні засади діяльності цих органів.

Правоохоронні органи утворюють певним чином відособлену за ознакою професійної діяльності самостійну групу органів держави, що мають чітко визначені завдання та виконують певні правоохоронні функції. Як зауважує О.Є. Користін, мета, завдання та функції правоохоронних органів у цілому полягають у забезпеченні законності та правопорядку в усіх сферах життєдіяльності нашої країни [22, с. 255].

Що стосується принципів як основних засад, на яких має базуватися діяльність правоохоронного органу щодо досягнення поставлених перед ним мети та завдань, то до них можна віднести: принцип законності; єдиноначальності в прийнятті рішень і колегіальності при їх обговоренні; принцип науковості і прогнозування в діяльності правоохоронних органів; мотивації (стимулювання) праці; раціонального добору, підготовки, переміщення й використання кадрів; економічності й

ефективності управління; ієрархічності; обов'язковості зворотного зв'язку; гуманізму; гласності в ухваленні рішень.

Досліджуючи структурний блок адміністративно-правового статусу правоохоронного органу, варто наголосити, що він передбачає визначення місця конкретного правоохоронного органу в правоохоронній системі, розкриття особливостей структурності побудови правоохоронного органу, для якого здійснення правоохоронної діяльності є основним завданням, а саме: схеми організаційного підпорядкування структурних одиниць, схеми розподілу завдань та функцій кожного структурного підрозділу, а також порядок взаємодії між структурними підрозділами органу та з іншими правоохоронними органами.

Необхідно також зупинитися на розгляді компетенційного блоку. Насамперед, слід зазначити, що в юридичній науці існує багато думок щодо визначення поняття "компетенція", які відрізняються як за змістом, так і за мірою узагальнення. Однак майже всі дослідники юридичної конструкції "компетенція" зауважують, що компетенція закріплюється в чинних нормативно-правових актах, у тому числі в спеціальних або так званих компетенційних (статусних), а її складовою є повноваження.

Під компетенцією правоохоронного органу ми пропонуємо розуміти єдине, цілісне й якісно самостійне явище правової системи, яке є комплексом взаємозв'язаних і взаємодіючих засобів та умов, які створюють належні юридичні та фактичні можливості реалізації адміністративно-правового статусу й виконання покладених на правоохоронний орган завдань.

При цьому ефективне функціонування правоохоронних органів може бути забезпечене лише в разі створення належних умов для їх діяльності, зокрема однією з гарантій успішної діяльності правоохоронного органу є неприпустимість стороннього впливу при здійсненні службових повноважень правоохоронцями.

Беручи до уваги той факт, що юридична відповідальність посадових осіб правоохоронних органів за неправомірні дії або бездіяльність у ході виконання покладених на них обов'язків у межах їх компетенції є структурним елементом адміністративно-правового статусу правоохоронного органу, вважаємо, що вона є одним з надійних і дієвих засобів, що попереджає та блокує протиправну поведінку правоохоронців, стимулює їх до сумлінного виконання функціонально-службових обов'язків, дотримання різних за характером і змістом норм права, які регламентують діяльність правоохоронного органу.

Таким чином, аналіз поглядів вчених щодо визначення сутності, змісту та значення адміністративно-правового статусу свідчить про те, що ця категорія знаходиться в постійному полі зору дослідників. З огляду на важливість та актуальність визначення цього поняття, перспективу подальших досліджень вбачаємо в характеристиці його структурних елементів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 11. – Ст. 50.
2. Куліш А.М. Правоохоронна система України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / А.М. Куліш. – Харків, 2009. – 432 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. " К. : Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. – 1728 с.
4. Большой юридический словарь / Авт.-сост. : В.Н. Додонов и др. ; под ред. А.Я. Сухарева и др. – М. : Инфра М, 1998. – 547 с.
5. Битяк Ю.П. Адміністративне право України : консп. лекцій / Ю.П. Битяк, В.В. Зуй. – Х. : НЮАУ ім. Я. Мудрого, 1996. – 160 с.

6. *Корельський В.М.* Теория государства и права : учебник для вузов / В.М. Корельський, В.Д. Первалова. – М. : НОРМА-ИНФА, 2002. – 570 с.
7. *Авер'янов В.Б.* Виконавча влада: конституційні засади і шляхи реформування / В.Б. Авер'янов, О.Д. Крупчан. – Х. : Право, 1998. – 37 с.
8. *Стеценко С.Г.* Адміністративне право України : навч. посіб. / С.Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2007. – 624 с.
9. *Коренев А.П.* Административное право России : Государственное управление и административное право : учеб. Часть 1. / А.П. Коренев. – М. : Московская академия МВД России ; Щит, 2002. – 306 с.
10. *Старилов Ю.Н.* Курс общего административного права : в 3 т. Т. 1. История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты / Ю.Н. Старилов. – М. : Норма, 2002. – 728 с.
11. *Комзюк В.Т.* Адміністративно-правові засоби здійснення митної справи : дис. ... канд. юрид. наук / В.Т. Комзюк. – Х., 2003. – 191 с.
12. *Золотарьова М.К.* Особливості адміністративно-правового статусу державних податкових інспекцій / М.К. Золотарьова // Форум права. – 2008. – № 2. – С. 195–201 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2008_2_26.pdf.
13. Виконавча влада і адміністративне право / В.Б. Авер'янов, О.Ф. Андрійко, Ю.П. Битяк, Н.В. Кізіма, В.Л. Коваленко ; під ред. В.Б. Авер'янова. – К. : Видавничий Дім “Ін Юре”, 2002. – 668 с.
14. *Якимов А.Ю.* Субъекты административной юрисдикции (правовой статус и его реализация) : монография : в 2 ч. / А.Ю. Якимов. – Ч. 1. Правовой статус субъекта административной юрисдикции. – М. : ВНИИ МВД России, 1996. – 68 с.
15. *Ярмакі Х.П.* Суб'єкти наглядової діяльності міліції у сфері паспортно-реєстраційної системи / Х.П. Ярмакі // Вісник Одеського інституту внутрішніх справ. – 2005. – № 4. – С. 103–107.
16. Административное право : учебник / под ред. Ю.М. Козлова, Л.Л. Попова. – М. : Юристъ, 2000. – 726 с.
17. *Колпаков В.К.* Адміністративне право України : підручник / В.К. Колпаков. – 2 вид., доп. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 752 с.
18. *Овсянко Д.М.* Административное право : учебное пособие для юрид. фак. и ин-тов / Д.М. Овсянко. – М. : Юристъ, 1995. – 303 с.
19. *Бахрах Д.Н.* Административное право : учебник для вузов / Д.Н. Бахрах. – М. : Изд-во “БЕК”, 1996. – 368 с.
20. *Лазарев Б.М.* Государственное управление на этапе перестройки / Б.М. Лазарев. – М. : Юрид. лит., 1988. – 320 с.
21. *Цабрия Д.Д.* Статус органа управления / Д.Д. Цабрия // Советское государство и право. – 1978. – № 2. – С. 126–131.
22. Економічна безпека : навч. посіб. / О.Є. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко та ін. – К. : КНУВС, 2008. – 400 с.

Отримано 05.10.2015